

ชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง

หมู่ที่ 10 ต.เนินขาม อ.เนินขาม จ.ชัยนาท

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า-ประเทศไทย
RECOFTC - The Center for People and Forests, Thailand

“คนท้องถิ่น คือ กุญแจที่สำคัญ สู่ป่าที่สมบูรณ์”

ศูนย์วิทยาศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า

RECOFTC-The Center for People and Forests

ศูนย์วิทยาศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า - รีคอฟ (RECOFTC) ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2530 เป็นองค์กรที่มีลักษณะเฉพาะและมีความสำคัญในแวดวงของงานด้านวนศาสตร์ชุมชนและยังเป็นองค์กรความร่วมมือในระดับประเทศที่ไม่แสวงหาผลกำไร เป็นองค์กรที่มีความเชี่ยวชาญในการเสริมสร้างศักยภาพด้านวนศาสตร์ชุมชนและการพัฒนาการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน รีคอฟดำเนินงานโดยความร่วมมือกับเครือข่ายยุทธศาสตร์และภาคีพันธมิตรซึ่งรวมถึง ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ ชุมชนท้องถิ่น รวมถึงสถาบันวิจัยและสถาบันการศึกษาทั้งในระดับประเทศและภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ด้วยประสบการณ์ในระดับนานาชาติที่มากกว่า 20 ปีภายใต้แนวทางที่หลากหลายในการเสริมสร้างศักยภาพที่ครอบคลุมถึงการวิเคราะห์และศึกษาวิจัย การสร้างพื้นที่สาธิต และจัดทำเอกสารด้านการฝึกอบรม โดยเป็นองค์กรที่ร่วมสร้างนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาทางคนกับป่า บนหลักการในสิทธิที่เข้มแข็ง, มีธรรมาภิบาล และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

วิสัยทัศน์

ชุมชนท้องถิ่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการจัดการภูมินิเวศป่าไม้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

ภารกิจ

เสริมสร้างศักยภาพความสามารถในทุกกระดับ เพื่อหนุนช่วยและสนับสนุนคนในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกในการพัฒนาป่าชุมชนและการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ-สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

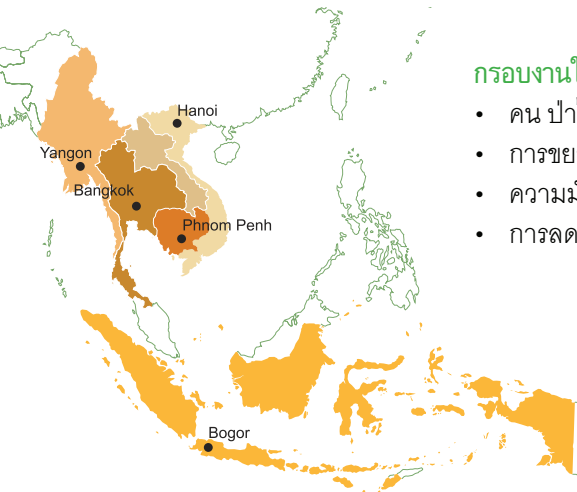
กรอบงานในการทำงาน

- คน ป่าไม้ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
- การขยายงานป่าชุมชนและการจัดการป่าอย่างยั่งยืน
- ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตท้องถิ่น
- การลดปัญหาความขัดแย้งด้านป่าไม้

เราทำงานที่ไหนบ้าง

ครอบคลุมภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก โดยมีแผนงานระดับประเทศ ใน 5 ประเทศ คือ

- ประเทศไทย
- ประเทศกัมพูชา
- ประเทศเวียดนาม
- ประเทศอินโดนีเซีย
- ประเทศพม่า

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า-ประเทศไทย

RECOFTC – The Center for People and Forests, Thailand

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า-ประเทศไทย หรือ รีคอฟ-ประเทศไทย (RECOFTC-Thailand) ได้รับการพัฒนาขึ้นในปี พ.ศ. 2536 จากโครงการที่มีการทำงานในพื้นที่และเน้นงานวิจัยเป็นหลัก ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC) โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์กับการขับเคลื่อนงานด้านป่ากับชุมชน ทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบาย โดยดำเนินงานในประเด็นคนกับป่า ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ การเสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งให้องค์กรชุมชน ผู้จัดการป่า และผู้ปฏิบัติงาน ทั้งรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชน ให้สามารถจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ในพื้นที่ที่ชุมชนดูแลจัดการได้อย่างยั่งยืน และการส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายป่าชุมชน-ประเทศไทย เพื่อการขยายแนวคิดป่าชุมชนและการจัดการป่าอย่างยั่งยืนผ่านกระบวนการ วิจัยเชิงปฏิบัติการ การฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ การจัดเวทีประชุมและสัมมนาระดับท้องถิ่นและระดับชาติร่วมกับองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งให้ความสำคัญกับเยาวชน ในฐานะที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการสร้าง ความยั่งยืนแก่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทุกๆ ระดับ โดยงานที่ผ่านมาคือการส่งเสริมผู้นำสนับสนุนองค์กรชุมชน และเครือข่ายเยาวชนเพื่อสานต่อเจตนารมณ์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เป้าหมายตามภูมิภาคต่างๆ

วิสัยทัศน์

ชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการจัดการภูมินิเวศป่าไม้ที่มีความเป็นธรรมและเกิดความยั่งยืนทางระบบนิเวศ

เป้าหมาย

เกิดความมั่นคงของวิถีชีวิตและระบบนิเวศสำหรับชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย โดยคำนึงถึงสิทธิชุมชน วัฒนธรรมและองค์ความรู้ท้องถิ่น ในการจัดการภูมินิเวศป่าไม้อย่างมีส่วนร่วมและมีประสิทธิภาพ ภายใต้การสนับสนุนของภาครัฐและระบบกฎหมาย

กรอบงานและกิจกรรม

- **คนกับป่า ภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ:** ให้ความสำคัญต่อชุมชนและภาคป่าไม้ในการปรับตัวและการสร้างมาตรการการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
- **เสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย, องค์กรและผู้นำชุมชน:** ให้สามารถจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ในพื้นที่ที่ชุมชนดูแลได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน
- **ส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายป่าชุมชนในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ:** เพื่อการขยายแนวคิดป่าชุมชนรวมถึงการยกระดับเพื่อนำไปสู่การขอเสนอเชิงนโยบายเพื่อการสนับสนุนจัดการป่าอย่างยั่งยืน

ชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง

ตำบลเนินขาม อำเภอนีนขาม จังหวัดชัยนาท

1. ประวัติชุมชน

ชุมชนเขาราวเทียนทองเริ่มก่อตั้งในช่วงปีพ.ศ. 2506 โดยการอพยพเข้ามาเพื่อจับจองพื้นที่ของชาวบ้านจากจังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดชัยนาทในช่วงแรกมีชาวบ้านเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ประมาณ 10 ครอบครัว ในตอนต้นเรียกหมู่บ้านว่า บ้านเขากระเจียวตามลักษณะพรรณพืชที่พบมากบนภูเขาและต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นหมู่บ้านเขาราวเทียนทอง และได้รับการจัดตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2509 โดยตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลเนินขาม อำเภอนีนขาม จังหวัดชัยนาท ปีพ.ศ. 2526 ชุมชนมีประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงได้แบ่งออกเป็นหมู่บ้านใหม่ คือ หมู่ที่ 13 บ้านหนองแก่นมะเกลือ และในปี พ.ศ. 2532 แยกเพิ่มอีกหมู่บ้านหนึ่ง คือ หมู่ที่ 15 บ้านหนองมะนาว

ช่วงที่ตั้งชุมชนใหม่ๆ สภาพป่าโดยรอบพื้นที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ป่ายังมีต้นไม้หนาแน่น และมีสัตว์ป่าชุกชุม ชาวบ้านที่มาอาศัยในพื้นที่นอกจากจะบุกเบิกและจับจองพื้นที่เพื่อการเกษตรแล้วยังตัดไม้ทำฟืนและเผาถ่านขายนอกจากนี้ผู้คนจากนอกชุมชนเข้ามาร่วมใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าเช่นกัน ทำให้ผืนป่าเสื่อมโทรมลง สัตว์ป่าและต้นไม้ใหญ่ค่อยๆ หดหายไป และในช่วงหลังปัญหาไฟป่ายิ่งสร้างความเสียหายแก่สภาพป่า ในช่วงปีพ.ศ. 2539 มีกลุ่ม

คนกลุ่มเล็กๆ เริ่มรวมตัวกันเพื่อดูแลรักษาให้ป่าฟื้นคืนสภาพ จากจุดเล็กๆ นั้น ได้ขยายสู่กระบวนการจัดการป่าของชุมชนและเกิดเป็นเครือข่ายชุมชนเพื่อการจัดการป่าเขาราวเทียนทองในปัจจุบัน

2. ลักษณะทางกายภาพ

บ้านเขาราวเทียนทองตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลเนินขาม อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท มีพื้นที่ทั้งหมด 7,800 ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอเมือง เป็นระยะทาง 60 กิโลเมตร อาณาเขตติดต่อของหมู่บ้าน มีดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านหนองแก่นมะเกลือ ตำบลเนินขาม อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านหนองมะนาว และบ้านโป่งมั่ง ตำบลเนินขาม อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านโป่งมั่ง ตำบลเนินขาม อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านพุ ตำบลสุขเดือนห้า อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท

พื้นที่ชุมชนมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสลับเนินเขา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลระหว่าง 89 – 319 เมตร พื้นที่ประมาณ 50 เฮกตาร์เป็นพื้นที่เกษตรกรรม 10 เฮกตาร์เป็นพื้นที่หมู่บ้าน และอีก 40 เฮกตาร์ เป็นพื้นที่เนินเขา ซึ่งมีการจัดการในรูปแบบป่าชุมชน ประกอบด้วยภูเขา 4 ลูก คือ เขาราวเทียนทองหรือเขายาว ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านเป็นภูเขาที่ใหญ่ที่สุดและมีลักษณะเป็นเทือกเขาคอคลุมพื้นที่ 4 ตำบลของอำเภอเนินขาม และอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท นอกนั้นเป็นเขาลูกเล็กๆ ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ได้แก่ เขาอ่าง เขามอตาเครือ และเขามอยายกา ลักษณะดินจะเป็นดินร่วนปนทรายและดินร่วนปนเหนียวในบางบริเวณ

รวมพื้นที่ป่าชุมชนที่ชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้าน (บ้านเขาราวเทียนทอง บ้านหนองแก่นมะเกลือ และบ้านหนองมะนาว)จัดการร่วมกัน มีทั้งสิ้นประมาณ 993 ไร่ และปัจจุบันได้ขยายเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทองรอบเทือกเขา รวม 14 หมู่บ้าน 3 ตำบล 2 อำเภอ ในจังหวัดชัยนาท มีพื้นที่ป่ากว่า 22,969 ไร่ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเขาราวเทียนทอง สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณที่มีไผ่รวกเป็นพืชเด่น มีต้นไม้ขึ้นกระจายทั่วไป แต่ยังมีขนาดเล็กชาวบ้านจะเรียกป่าลักษณะนี้ว่า “ป่ารวก” นอกจากนี้มีบริเวณหย่อมเล็กๆ ที่มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่นมากกว่าสังคมไผ่ ชาวบ้านจะเรียกบริเวณนี้ว่า “ป่าไม้จริง” ชนิดไม้เด่นที่พบ คือ ประดู่ แดง ชงโค เปลือย สวอง เต็ง รัง เป็นต้น

3. ลักษณะทางเศรษฐกิจ-สังคม และวัฒนธรรม

3.1 ประชากร กลุ่มฐานะ และอาชีพ

ชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง มีจำนวน 153 ครัวเรือน มีประชากรรวม 329 คน เป็นชาย 197 คน และเป็นหญิง 201 คน

ส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก ทำไร่อ้อย มันสำปะหลัง ทำนา ทำสวน การเกษตรจะอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ชาวบ้านบางรายที่ไม่มีที่ทำกินจะรับจ้างภายในชุมชนและเก็บหาของป่าเพื่อขายเป็นรายได้เสริมมีบางส่วนที่ไปรับจ้างภายนอกชุมชนที่ตัวจังหวัดชัยนาทและกรุงเทพฯ

3.2 แหล่งพลังงาน และ แหล่งน้ำในชุมชน

มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน แหล่งน้ำอาศัยระบบน้ำประปาหมู่บ้าน จากอ่างเก็บน้ำ บางครัวเรือนมีการขุดบ่อน้ำไว้ใช้เองเพื่อการเกษตรและอุปโภค

3.3 การใช้ประโยชน์และการถือครองที่ดิน

บ้านเขาราวเทียนทอง แบ่งเป็น 1) พื้นที่อยู่อาศัย 180 ไร่ 2) พื้นที่ป่าชุมชน 993 ไร่ 3) พื้นที่สาธารณะ เช่น โรงเรียน 8 ไร่ 2 งาน และวัด 7 ไร่ 4) ที่เหลือเป็นพื้นที่ทำกินและอื่นๆ

การมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน ที่ดินส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนดที่ดิน และบริเวณใกล้พื้นที่ป่าบางส่วนจะเป็น น.ส. 3 ก

สัดส่วนคนมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองร้อยละ 80 และคนที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองมีอยู่ร้อยละ 20 โดยขนาดพื้นที่เฉลี่ยที่มีการถือครองมีขนาด 20 ไร่ต่อครัวเรือน

3.4 รายได้และรายจ่ายครัวเรือน

รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 25,000 บาทต่อปี โดยแหล่งรายได้หลักมาจาก

- 1) การเกษตร ทำไร่/ทำนา
- 2) รับจ้างทั่วไป
- 3) เลี้ยงสัตว์
- 4) เก็บขายของป่า เช่นหน่อไม้ เห็ดโคน

รายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน 23,000 บาทต่อปี

3.5 การออมและภาวะหนี้สิน

การออมโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 2,400 บาทต่อปี แหล่งออมเงินได้แก่

- 1) สถาบันการเงินหมู่บ้าน หมู่ที่ 10
- 2) ธนาคาร (ธกส.)

ภาวะหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 25,000 บาทต่อปี โดยแหล่งกู้ยืมเงินได้แก่

- 1) สถาบันการเงินหมู่บ้าน
- 2) ธนาคาร (ธกส.)

ส่วนใหญ่กู้ยืมไปลงทุนทางการเกษตรกรรม ค้าขาย

3.6 กลุ่มองค์กรที่สำคัญในชุมชน

- คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง ชุดปัจจุบันมี 17 คน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน ประชาสัมพันธ์ เกร์ญญิก เลขานุการ และกรรมการ โดยมีที่ปรึกษาอีก 3 คน ทำหน้าที่ในการประสานงานทั้งภายในและภายนอก และดำเนินกิจกรรมตามแผนการจัดการป่าของเครือข่ายฯ
- กลุ่มเยาวชนเนนิชามรักษ์ถิ่น เป็นกลุ่มเยาวชนที่เติบโตมาจากการทำกิจกรรมต่อจากเยาวชนรุ่นพี่ กลุ่มเยาวชนต้นตอ โดยมีสมาชิกกว่า 30 คนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษา โดยกิจกรรมที่จัดร่วมกันเป็นกิจกรรมประจำปี ได้แก่ การเข้าค่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีทั้งเยาวชนรุ่นพี่ และกลุ่มผู้ใหญ่เข้าร่วมจัดกิจกรรมให้และได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง นอกจากนี้กลุ่มเยาวชนยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมการสำรวจป่า การทำแนวกันไฟ และการศึกษาของคความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- กลุ่มแปรรูปหน่อไม้และเห็ดโคน มีจำนวนสมาชิก 15 คน ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2543 ทำกิจกรรมแปรรูปหน่อไม้อัดป๊อป หน่อไม้ดอง ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลเนนิชาม ผลการดำเนินงานทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

- มีกลุ่มอื่นๆ ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องคือ
  - 1) กลุ่มพลังงานทางเลือก
  - 2) กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน
  - 3) กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์

3.7 ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนมีลักษณะวัฒนธรรมประเพณีแบบภาคกลาง ประเพณีต่างๆ เช่น ทำบุญมหาสงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น

4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

4.1 พัฒนาการในการจัดการ

พ.ศ.2506

- ชาวบ้าน 10 ครอบครัว อพยพมาตั้งชุมชน

พ.ศ.2509

- จัดตั้งชุมชนอย่างเป็นทางการ ชาวบ้านในและนอกชุมชน ตัดไม้ในป่าเพื่อเผาถ่านขาย และเกิดไฟป่าเป็นประจำจนป่าเสื่อมโทรมลง

พ.ศ.2539

- มีกลุ่มชาวบ้าน 3 คน รวมตัวและช่วยกันดับไฟป่าบริเวณใกล้บ้าน

พ.ศ.2540

- กลุ่มแม่บ้านเข้าร่วมในเครือข่ายชุมชนชาวชัยนาทและเพื่อน พุดคุยเรื่องอาชีพและปากท้อง

พ.ศ.2541

- ได้รับคำปรึกษาจาก ดร.ประทีป พัฒนนิรันดร์ มูลนิธิบูรณชนบท ในการจัดการป่าควบคู่กับการแปรรูปและเพิ่มมูลค่าของป่า จึงกลับมาหาหรือภายในจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและเริ่มกิจกรรมในการจัดการป่า คือ การทำแนวกันไฟในพื้นที่ป่า การดับไฟป่า การปลูกเสริมพื้นที่ว่าง การตรวจตราพื้นที่ป่า และการเปิด-ปิดป่าในช่วงเก็บหาหน่อไม้

พ.ศ.2542

- ได้รับรางวัลป่าพื้นบ้านอาหารชุมชนดีเด่น จากกรมป่าไม้
- หมู่บ้านข้างเคียงหลายหมู่บ้านเริ่มให้ความสนใจเข้าร่วมในการดับไฟป่า และร่วมใช้ข้อตกลงในการปิดป่าช่วงหาหน่อไม้

พ.ศ.2543

- จัดทำโครงการเครือข่ายฟื้นฟูป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง และได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากกองทุนเพื่อสังคม

พ.ศ.2545

- มีการประชุมเพื่อจัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทองอย่างเป็นทางการ โดยมีตัวแทนจาก 10 หมู่บ้าน

พ.ศ.2546

- ทำข้อมูลเพื่อจัดทำแผนการจัดการป่า โดยการสนับสนุนกระบวนการของวีรคอฟ
- มีกิจกรรมในระดับเครือข่ายมากขึ้น เช่น เวทีสัมมนาใหญ่ การประชุมสังคายนา

พ.ศ.2547

- จัดงานผ้าป่าเพื่อระดมทุนให้กับเครือข่าย

4.2 กลุ่มองค์กรและแนวทางในการจัดการทรัพยากร

คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง ชุดปัจจุบันมี 17 คน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน ประชาสัมพันธ์ เภรัญญิก เลขานุการ และกรรมการ โดยมีที่ปรึกษาอีก 3 คน กรรมการป่าจะมีการปรึกษาหารือกันตามสถานการณ์ ประธานป่าชุมชนจะทำหน้าที่ประสานงานเมื่อมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการร่วมกัน

กฎระเบียบที่กำหนดขึ้นมีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่า ซึ่งได้แก่ การตัดไม้ ล่าสัตว์ การเก็บหาหน่อไม้ที่มีการกำหนดกลไกการปิดป่าเพื่อไม่ให้มีการเก็บหน่อในช่วงปลายฤดูฝน ประมาณเดือนสิงหาคม-กันยายน ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดหน่อไม้ชุดสุดท้ายเพื่อเก็บให้เป็นลำไผ่เลี้ยงกอและผลิตหน่อไม้ในปีถัดไป นอกจากนี้คือ การห้ามเก็บหน่อโดยการขุด ห้ามหาหน่อที่มีความยาวเกิน 1 เมตร และสุดท้ายคือหมวดเกี่ยวกับการเก็บผักป่าและสมุนไพร เช่น

ผักหวาน ผักอีหนู กำหนดให้ใช้วิธีเด็ด หรือสอย และห้ามตัดกิ่งหรือโค่นต้นโดยเด็ดขาด บทลงโทษของการฝ่าฝืนกฎระเบียบ คือ การตัดเดือนก่อนและปรับเป็นเงินตามแต่สิ่งที่ฝ่าฝืน ทั้งนี้จะดูจากเจตนาของผู้กระทำด้วย

นอกจากกฎระเบียบที่ร่างขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษร ชุมชนยังมีข้อตกลงในการเก็บหาทรัพยากรที่สำคัญอื่นๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่สั่งสมของผู้เก็บหาและเผยแพร่ให้เกิดความตระหนักร่วมกัน ข้อตกลงดังกล่าว ได้แก่ การเก็บเห็ดโคนจะเก็บโดยไม่ทำลายรังปลวกที่ทำให้เกิดเห็ดโคน ไม่ขุดจนถึงรังปลวก หลังจากขุดหรือเก็บเห็ดแล้วจะต้องปรับพื้นที่ไม่ให้มีหลุมมีบ่อเพื่อน้ำจะได้ไม่ขังและซึมลงไปนังรังปลวก ไม่ทำให้นังรังปลวกเน่าและให้ผลผลิตเห็ดในปีต่อไป นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์ลำไม้ไผ่ที่จะเก็บลำไผ่อายุประมาณ 3 ปีขึ้นไปไม่ตัดลำอ่อน การเก็บหาน้ำผึ้งจะเก็บโดยไม่ทำลายตัวอ่อนและตัวแม่โดยการใส่กาบมะพร้าวเผาเพื่อรมควันให้ผึ้งมีรังแล้วเก็บเอาเฉพาะส่วนที่เป็นน้ำหวานและไม่เก็บตัวอ่อน

กฎระเบียบเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง

หมวดทั่วไป

1. ห้ามตัดต้นไม้ออกจากพื้นที่หากไม่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งความเห็นชอบของคณะกรรมการจะระบุในแบบฟอร์มการขออนุญาต
2. ห้ามขุดต้นไม้ออกจากพื้นที่โดยเด็ดขาด
3. ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด
4. ห้ามนำรถบรรทุก(ตั้งแต่ 4 ล้อขึ้นไป) เข้าไปในบริเวณป่าชุมชนเพื่อเป็นการป้องกันการลักลอบตัดและขนย้ายต้นไม้, การบรรทุกหน่อไม้จำนวนมากเกินไปออกจากพื้นที่
5. ห้ามกระทำการใดๆ เช่น เผาหน่อไม้ในป่า , การทิ้งก้นบุหรี่ เป็นต้นที่ก่อให้เกิดไฟป่า
6. ห้ามทำการใดที่เป็นการบุกรุก และยึดครองพื้นที่ป่าชุมชน

บทลงโทษ

- ความผิดครั้งที่หนึ่ง ตักเตือน
- ความผิดครั้งที่สองปรับ 500 - 3,000 บาท (ขึ้นอยู่กับจำนวนต้นไม้ตัดและเจตนา) หรือส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย

หมวดการเก็บหาหน่อไม้

7. ห้ามเก็บหาหน่อไม้โดยการขุด
8. ห้ามเก็บหาหน่อไม้ที่มีความยาวมากกว่า 1 เมตร
9. จะมีการประกาศวันหยุดเก็บหาหน่อไม้ทุกปี (ระหว่างช่วงเดือนสิงหาคม - กันยายนของทุกปี) โดยเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทองเป็นผู้ประกาศและห้ามทุกคนเก็บหาหน่อไม้ในช่วงดังกล่าว

บทลงโทษ

- หากมีผู้ฝ่าฝืนปรับ ก.ก ละ 100 – 500 บาท (ดูจากเจตนา)

หมวดการเก็บหาผักป่าและสมุนไพร

10. การเก็บหาผักในป่า เช่น ผักหวานผักอื่นในป่าให้ใช้วิธีการเด็ดหรือสอย ห้ามตัดกิ่งหรือโค่นต้น โดยเด็ดขาด
11. การหาพืชสมุนไพรในป่าชุมชนต้องแจ้งแก่คณะกรรมการป่าชุมชนก่อนทุกครั้ง

บทลงโทษ

- หากมีผู้ฝ่าฝืนจะถูกปรับปรับตันละ 500 – 1,000 บาท

นอกจากนี้เครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทองยังได้จัดตั้งกองทุนเพื่อการจัดการป่าชุมชน เครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทองขึ้นในปี พ.ศ. 2551 โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการสร้าง ความยั่งยืนในการหาทุนมาหนุนเสริมคณะกรรมการป่าเพื่อดูแลป่าตามแผนการจัดการได้ตลอด ปี และวัตถุประสงค์รองคือเพื่อเป็นกลไกหนึ่งในการดึงชุมชนเข้ามาร่วมดูแลป่าเขาราวฯ อย่าง ยั่งยืน โดยบสนับสนุนกองทุนฯ นั้นมาจากงบที่เหลือจากการทำกิจกรรม โครงการต่างๆ และ ได้งบประมาณจากแผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย, รีคอป ทั้งนี้คณะกรรมการป่า ได้ตกลงร่วมกันที่จะให้สถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนช่วยบริหารจัดการเงินต้น โดยจะ นำเฉพาะดอกเบี้ยที่ได้มาใช้ในกิจกรรมต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของกองทุน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ดอกเบี้ยทั้งหมด 50% ทางคณะกรรมการจะขอนำมาสมทบกับเงินต้นเพื่อให้ กองทุนโตขึ้นตามหลักแนวคิดไม่กินแม่ไก่และเพิ่มแม่ไก่ นั่นคือ ในแต่ละปีจะได้เงินฝากเพิ่มขึ้น

ส่วนที่ 2 ดอกเบี้ย 30% ทางคณะกรรมการจะนำงบประมาณมาเป็นทุนหนุนเสริมให้แก่ คณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อจัดการดูแลป่าชุมชน โดยจะต้องทำเรื่องนำเสนอกิจกรรมนั้นๆ ตาม แผนการจัดการของแต่ละชุมชนประกอบแบบปีต่อปี ซึ่งกิจกรรมหลักๆ ก็คือ กิจกรรมทำแนวกัน ไฟ/ดับไฟป่า โดยทางกองทุนฯ สนับสนุนค่าอาหารและค่าน้ำมันซึ่งจัดในช่วงเดือนธันวาคมถึง เดือนเมษายน งานลาดตระเวน โดยทางกองทุนฯ สนับสนุนค่าน้ำมันและค่าอาหารช่วงเดือน กันยายนถึงเดือนธันวาคม เป็นต้น

ส่วนที่ 3 นำดอกเบี้ย 10% จากกองทุนมาจัดสวัสดิการแก่คณะกรรมการป่าและครอบครัว โดยมีรายละเอียดสวัสดิการดังนี้

1. ค่าเจ็บป่วย โดยทางกองทุนฯ จะช่วยเหลือค่าเจ็บป่วยจากการทำงานคืนละ 100 บาท ไม่เกิน 5 คืน และถ้ามากกว่านั้นให้อยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการ
2. ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน (เน้นลูกคณะกรรมการพื้นที่เป้าหมาย) โดยถ้าอยู่ ป.1 ให้ 100 บาทต่อปี มัธยมต้นให้ 300 บาทต่อปี มัธยมปลายให้ 500 บาทต่อปี
3. สวัสดิการของเด็กแรกเกิด โดยจะเปิดบัญชีออมทรัพย์ให้รายละเอียด 200 บาท
4. สวัสดิการงานศพ โดยจะเป็นเจ้าภาพสวดศพ 1 คืนและจัดพวงหรีดร่วมงาน

ส่วนที่ 4 นำดอกเบี้ย 10% มาสมทบกองทุนของกลุ่มเยาวชน ทางคณะกรรมการจะปันเงิน นี้ให้กับเยาวชนเมื่อเยาวชนเกิดกลุ่มการออมที่ชัดเจนและมีกิจกรรมการทำงานที่ชัดเจนตามมา กฏระเบียบข้อตกลงกองทุนเพื่อการจัดการป่าชุมชนเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง

1. คณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นมีวาระการทำงานคราวละ 2 ปี
2. ในการประชุมแต่ละครั้งจะต้องมีสมาชิกคณะกรรมการเกินกึ่งหนึ่ง (7 ท่านขึ้นไป) จึง สามารถเปิดการประชุมได้ไม่มีกรยกเว้นทุกกรณีทั้งสามัญหรือวิสามัญ
3. ในการเบิกจ่ายเงินเพื่อทำกิจกรรมแต่ละครั้ง จะต้องผู้มีผู้ลงนามเบิกจ่าย 2 ใน 3 ของผู้ มีชื่อในการเบิกจ่ายเงินทุกครั้ง
4. การบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุนป่าชุมชนต้องมีความชัดเจนและโปร่งใส

โดยคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวฯ ต้องสามารถตรวจสอบการใช้จ่ายของคณะกรรมการชุดนี้ได้ตลอดเวลา

5. คณะกรรมการกองทุนป่าฯ สามารถตรวจสอบการใช้เงินของคณะกรรมการป่าของแต่ละหมู่บ้านจากภาพการทำงาน เนื้อหาของการทำกิจกรรมและรายงานการเงินในการทำกิจกรรมได้ทุกครั้ง
6. ต้องมีการสรุปกิจกรรมการทำงานของคณะกรรมการป่าในแต่ละหมู่บ้านให้คณะกรรมการกองทุนรับทราบในแต่ละรอบปีของการทำงานดูแลป่าตามแผนการจัดการป่าของแต่ละหมู่บ้าน

4.3 รูปแบบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของคนในชุมชน

ป่าชุมชนเขาราวเทียนทองเป็นพื้นที่ป่าใกล้ชุมชน และเป็นแหล่งหาอาหารและแหล่งรายได้เสริมของคนในชุมชน 14 หมู่บ้านรวมทั้งคนจากอำเภอใกล้เคียง การเสื่อมลงของพื้นที่ป่าทำให้ชาวบ้านที่ยากจน และอาศัยป่าเป็นแหล่งอาหารและแหล่งรายได้เริ่มตระหนักในการฟื้นฟูและจัดการป่าให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ โดยเริ่มจากกิจกรรมเล็กๆ คือ การดับไฟป่าร่วมกัน จากนั้นได้ขยายวงความเข้าใจจนเกิดเป็นกระบวนการจัดการป่าร่วมกันทั้งชุมชน

การอาศัยป่าของชาวบ้านค่อนข้างเข้มข้น เนื่องจากผลผลิตจากการเกษตรไม่สามารถสร้างรายได้เพียงพอ และพื้นที่เกษตรกรรมเป็นพื้นที่นอกเขตชลประทาน ทรัพยากรหลักที่ชาวบ้านเก็บหาทั้งเพื่อบริโภค และเป็นรายได้เสริม คือ ใฝ่รวก เห็ดโคน (มี 5 ชนิด ได้แก่ เห็ดโคนธรรมดา เห็ดโคนหัวดำ เห็ดโคนหัวเหลือง เห็ดโคนหัวแดง และเห็ดโคนข้าวตอก) และน้ำผึ้งป่า ซึ่งนอกจากการขายผลผลิตสดแล้วชุมชนยังมีการแปรรูปไว้กินตลอดปีและขายด้วยเช่นกัน

4.4 ผลจากการจัดการทรัพยากร

ผลจากการจัดการป่าชุมชนที่เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ทรัพยากรป่าไม้เพิ่มความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น อาทิเช่น ใฝ่รวกนั้น หลังจากที่มีกฎ

เกณฑ์การใช้ประโยชน์ทำให้กอไผ่มีลำที่จะเป็นลำแม่มากขึ้นและมีขนาดของหน่อและลำโตขึ้นกว่าช่วงก่อนที่จะมีการจัดการ นอกจากนี้จากที่ชุมชนได้ร่วมกันฟื้นฟู ป้องกันไฟฟ้า ดับไฟฟ้า สามารถลดความสูญเสียของไฟฟ้าได้อย่างเป็นที่น่าพอใจ ประกอบกับการรณรงค์ให้เก็บเห็ดอย่างถูกวิธี ทำให้ปริมาณเห็ดโคนมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น (ผลผลิตเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3,000 - 5,000 กิโลกรัม ซึ่งสร้างรายได้รวมทั้งชุมชนประมาณ 600,000 - 1,000,000 บาทต่อปี)

2. ชาวบ้านในชุมชนยังเกิดความรัก ความหวงแหนทรัพยากรป่าไม้และเกิดความสามัคคีภายในชุมชนมากขึ้น อีกทั้งเกิดความร่วมมือกับชุมชนใกล้เคียง พัฒนาจนเป็นเครือข่ายการจัดการป่าครอบครัวทุกหมู่ทั้งเทือกเขา ชุมชนยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมกันผลประโยชน์จากการจัดการป่านั้นกระจายไปสู่คนส่วนใหญ่ที่มีฐานะยากจน ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ได้อาศัยพึ่งพาทรัพยากรป่าไม้อย่างมากในการดำรงชีพทั้งอาหารและรายได้เสริม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์ที่อยู่นอกชุมชนคือ ชาวบ้านจากที่อื่นๆ ในจังหวัดชัยนาท จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดสิงห์บุรีซึ่งเข้ามาหาเก็บหน่อไม้ และเห็ดเพื่อขาย

3. ป่าชุมชนเขาราวเทียนทองยังเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และเป็นสถานที่ศึกษาวิจัยของคณาจารย์และนักศึกษาจากหลายสถาบัน อาทิ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และวิทยาลัยพยาบาลชัยนาท เป็นต้น

4. เกิดแกนนำหลากหลายรุ่น ทั้งแกนนำรุ่นบุกเบิกและแกนนำรุ่นใหม่ ที่เป็นลูกหลานของคนเขาราวเทียนทองเอง แกนนำรุ่นใหม่เหล่านี้มีส่วนช่วยทำหน้าที่ประสานงานภายในและนอกเครือข่าย รวมไปถึงการจัดเวทีเรียนรู้และเวทีทำกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ตามแผนการดำเนินงานเครือข่าย

4.5 ความท้าทายและแนวทางในอนาคตของชุมชน

1. การสร้างแผนการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนร่วมกันทั้งเครือข่าย
2. การเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรของชุมชนให้มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ในการจัดการป่าสู่เด็กและกลุ่มเยาวชนในชุมชน
3. การสร้างทางเลือกในการพัฒนาอาชีพเสริมให้กับชาวบ้านที่ยากจน และมีรายได้ภายใน ชุมชน
4. การสร้างความร่วมมือกับภาคีอื่นๆทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันวิชาการที่จะพัฒนารูปแบบการจัดการป่าไม้ เห็ด ไม้ผืน อย่างยั่งยืน ให้เป็นต้นแบบของชุมชนอื่นในพื้นที่ภาคกลาง

5. แนวทางการจัดการองค์ความรู้ของชุมชน

องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
การเก็บหาเห็ด โคน

การเก็บเห็ดโคนดอกตูมจะใช้เสียม เหล็กแหลม มีด ขุดเอาที่ละดอกจะไม่ขุดถึงจาว หรือ รังปลวก เพราะถ้าจาวแตก จะทำให้น้ำเข้าไปในรังปลวกเน่าเสียและจะเก็บเห็ดบริเวณดังกล่าว ไม่ได้อีก ซึ่งปกติเห็ดโคนจะออกอีกประมาณ 2 อาทิตย์หลังจากเก็บครั้งแรก และหลังจากการเก็บแล้วจะต้องกลบผิวดินเหี่ยบบให้ดินมีสภาพเหมือนเดิมไม่ให้มีหลุม มีบ่อ เพราะจะทำให้ น้ำ ชั่งและซึมลงไปรัง ปลวก ทำให้รังปลวกเน่าเสียได้ สำหรับดอกบานบริเวณโคนจะหลวมก็ใช้มือ เก็บได้เลย

ผู้รู้/ปราชญ์

- นางสาวชล พวงพิกุล   การจัดการป่าชุมชน
- นายสนั่น ภมรพล   พันธุ์ไม้ / การสำรวจป่า
- นายสายรุ้ง ฤทธิทัพบ   สมุนไพร
- นายวัลลภ เพชรไทย   แกะรอยสัตว์ป่า

6. กลุ่มเยาวชนเนินขามรักษัติน จังหวัดชัยนาท

สืบสานงานป่าชุมชน เนินขามรักษัติน

กลุ่มเยาวชนเนินขามรักษัติน ตำบลเนินขาม อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท การรวมตัวของ เด็กๆ ในชุมชนเพื่อสานต่องานการจัดการทรัพยากรของผู้ใหญ่ เครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง กว่า 12 ปีที่ผ่านมาได้พัฒนากลุ่มเด็กๆ ขึ้นมาถึง 3 รุ่น แต่ละรุ่นมีชื่อกลุ่มของตนเองที่แตกต่างกัน ไป ตามที่แต่ละรุ่นจะมีมติดกलगัน เพื่อเปิดพื้นที่ทางความคิดให้เด็กๆ ได้สร้างสรรค์พื้นที่ของตนเอง โดยกิจกรรมที่ทำกันมาอย่างต่อเนื่องคือการจัดค่ายเยาวชน เพื่อพัฒนาศักยภาพของแกนนำเยาวชน และค้นหาแกนนำรุ่นใหม่ แม้บางช่วงแกนนำเยาวชนต้องออกไปเรียนต่อหรือออกไปทำงานนอก ชุมชน แต่พี่เลี้ยงกลุ่มเยาวชนอย่างพี่ยศ และแกนนำชุมชนก็จะพยายามกระตุ้นชักชวนเด็กๆ ไป ร่วมกิจกรรมตามโอกาส กระทั่งช่วง 2 ปีที่ผ่านมาแกนนำเยาวชนรุ่นกลุ่มเยาวชนต้นตอ ซึ่งเป็นรุ่นที่ 2 อย่างน้องด้านได้กลับมาอยู่ที่บ้าน และได้แรงหนุนทัพจากพี่แจ๊ค กิจกรรมของกลุ่มเยาวชนจึง กลับมาคึกคักและรวมตัวกันเป็นรุ่นที่ 3 คือกลุ่มเยาวชนเนินขามรักษัติน แม้ขณะนี้แกนนำเยาวชน จะต้องออกไปเรียนต่อนอกชุมชน แต่การสรุปบทเรียนการทำงานที่ผ่านมาทำให้พวกเขาช่วยกันจัด กิจกรรมค่ายเยาวชนขึ้นอีกครั้งก่อนออกไปเรียนต่อนอกชุมชนเพื่อส่งไม้ต่อไปให้กับแกนนำเยาวชนรุ่น ต่อไป การทำงานของกลุ่มเยาวชนจะได้ต่อเนื่องไม่ขาดช่วงไปดังที่เคยเป็นมา

รวมพลจัมโบ้น้อย

จากการเข้ามาทำงานวิจัยในชุมชนของพี่เจี๊ยะ เมื่อปีพ.ศ. 2542 ทำให้เห็นต้นทุนของ ชุมชนเขาราวเทียนทองที่มีพื้นที่ป่าชุมชนกว่า 993 ไร่ เริ่มมีการจัดการป่าในรูปแบบของป่าชุมชน เด็กๆ ในชุมชนจึงน่าจะมีโอกาสได้มาร่วมกิจกรรมกับกลุ่มผู้ใหญ่ พี่เจี๊ยะจึงชักชวนพี่ยศ ให้รวม

พลเด็ก ๆ ในชุมชนมาทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งการทำแปลงปลูกผักไว้กินในบ้าน การดับไฟป่า และการจัดค่ายเยาวชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผลจากการจัดค่ายครั้งนั้นทำให้ได้กลุ่มแกนนำเยาวชน 7-8 คน เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันต่อ โดยเด็ก ๆ ตั้งชื่อกลุ่มกันเองว่า “จัมป๋นน้อย” เมื่อถามถึงที่มาของชื่อกลุ่มกลับไม่ได้มีความสำคัญไปกว่าการที่ให้อิสระทางความคิดกับเด็ก ๆ ให้ตั้งชื่อตนเอง เปิดโอกาสให้เขามีส่วนร่วมในกลุ่มของเขาด้วยตนเองตั้งแต่เริ่มต้น ส่วนกิจกรรมนั้นยังคงเป็นกิจกรรมที่เข้าไปร่วมกับผู้ใหญ่ทั้งการปลูกป่าเสริม การดับไฟป่า และการจัดค่ายเยาวชน

การทำกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนในช่วงนี้จึงเป็นการรวมกลุ่มเพื่อมาช่วยงานกลุ่มผู้ใหญ่ ในการดูแลรักษาป่าชุมชนผ่านกิจกรรมการปลูกป่าเสริม และการดับไฟป่า ซึ่งทำเป็นระยะตามช่วงเวลา กิจกรรมที่กลุ่มเยาวชนจัดกันเองจึงมีเฉพาะการเข้าค่ายประจำปีซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง แต่ช่วงที่ว่างเว้นจากภารกิจการช่วยงานการจัดการป่าของผู้ใหญ่แล้ว เด็ก ๆ ยังไม่กิจกรรมที่ทำร่วมกันและการพัฒนาศักยภาพของแกนนำเยาวชนจึงทำให้เกิดการรวมเป็นครั้ง ๆ ไป

ต้นตอแตกยอด ต้นกล้าแตกหน่อ

ต่อมาในช่วงปีพ.ศ. 2547 พี่ศัจจ์ชักชวนเด็ก ๆ ที่พอจะเห็นหน้าเห็นตาแวะเวียนมาหาบ่อย ๆ มารวมกลุ่มช่วยงานเก็บข้อมูลในชุมชน ซึ่งเด็ก ๆ ที่ชวนมาส่วนใหญ่มีแต่เด็กผู้ชาย และปรากฏว่าทุกคนมีชื่อเล่นขึ้นต้นด้วย ต.เต่า จึงตั้งชื่อกลุ่มของตนเองว่า กลุ่มเยาวชนต้นตอ ที่หมายถึงกลุ่มคนที่มีชื่อเล่นด้วยต.เต่าขึ้นต้น และจากการสังเกตธรรมชาติในป่าชุมชนเขาราวเทียนทองต้นไม้ที่เคยถูกลักลอบตัดไปเหลือแต่ตอ จะสามารถแตกยอดอ่อนออกมาได้ใหม่ พวกเขาจึงเชื่อมั่นว่าต้นตอยังมีชีวิตและจะแตกยอดอ่อนออกมาอีกครั้งเมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม “สมาชิกส่วนใหญ่ชื่อเล่นขึ้นต้นด้วยตัว ต เต่า ต้น ต้ม ต้าน ต้ม ตัก จึงตั้งชื่อกลุ่มว่าต้นตอ อีกความหมายหนึ่ง คือ ต้นตอที่ถูกตัดไปก็สามารถแตกกิ่งอ่อนขึ้นมาใหม่ได้ เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาพัฒนาชุมชน” น้องด้าน หนึ่งในแกนนำกลุ่มเยาวชนต้นตอเล่าถึงที่มาของชื่อกลุ่ม ซึ่งทุกคนช่วยกันคิดขึ้นมา ในปีนี้เองทางเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทองได้รับการสนับสนุนงบประมาณการทำกิจกรรมจากโครงการ UNDP เพื่อทำงานเชื่อมร้อยเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทองจาก 10 หมู่บ้าน เป็น 14 หมู่บ้านรอบพื้นที่ป่า กลุ่มเยาวชนต้นตอจึงเข้ามามีบทบาทช่วยพี่ศัจจ์เก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนและร่วมเรียนรู้ตามเวทีเครือข่ายสัญจรเพื่อทำความเข้าใจเรื่องป่าชุมชนกับชุมชนรอบพื้นที่ป่าเขาราวเทียนทอง จากการเรียนรู้ดังกล่าวจึงเกิดการระดมประสบการณ์อยากให้ชุมชนและเด็ก ๆ ได้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันมากขึ้นเหมือนกับที่ผู้ใหญ่มีเวทีแลกเปลี่ยนกัน จึงเริ่มจัดเวทีเด็กคิดได้ ผู้ใหญ่คิดดี ขึ้นเพื่อให้ผู้ใหญ่เห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชน ตลอดจนศักยภาพของเยาวชนที่มีในชุมชน ผลจากการจัดเวทีทำให้ผู้ใหญ่ในชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนมากขึ้น ทางโรงเรียนร่วมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

เรื่องป่าชุมชน แกนนำเครือข่ายป่าชุมชนจึงได้เข้าไปบอกเล่าเรื่องราวการจัดการป่าชุมชนให้กับเด็กๆ ในโรงเรียน ขยายฐานการทำงานกับเด็กๆ ผู้รั้วโรงเรียน นอกจากเครือข่ายป่าชุมชนเขาวงกตเทียนทองได้เต็มศักยภาพการจัดการป่าผ่านการเข้ามาหนุนเสริมของแผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย, รีคอฟ ทั้งการวางแผนสำรวจป่า และการวางแผนการจัดการป่าชุมชน กลุ่มเยาวชนต้นตอจึงได้เข้ามาร่วมเรียนรู้การสำรวจป่า เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมด้านการจัดการป่าที่เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วม เพราะเด็กๆ จะทำหน้าที่ช่วยวัดต้นไม้ และจดบันทึก ตลอดจนคำนวณวิเคราะห์ผลได้ ทั้งยังได้เรียนรู้พันธุ์ไม้ และสมุนไพรกับกลุ่มผู้ใหญ่ จากนั้นจึงได้มีการจัดกิจกรรมเส้นทางศึกษารวมชาติป่าชุมชนเขาวงกตเทียนทอง และการทำสื่อประชาสัมพันธ์เครือข่ายฯ ทั้งเว็บไซต์ หนังสือสมุนไพรจากป่า และการสื่อสารถ่ายทอดงานป่าชุมชนผ่านอัลบั้มเพลงเยาวชนทอฝัน ของเครือข่ายเยาวชนทอฝัน ที่มาเก็บตัวฝึกซ้อมร้องเพลงกันที่พื้นที่ป่าชุมชนเขาวงกตเทียนทอง ภายใต้การสนับสนุนของแผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย, รีคอฟ การทำงานของกลุ่มเยาวชนและชุมชนจึงได้สื่อสารสู่สังคมมากขึ้น ในปีพ.ศ. 2550

เมื่อกลุ่มเยาวชนมีแกนนำที่ชัดเจนขึ้นแล้ว จึงอยากทำกิจกรรมของตนเองบ้าง จึงมองถึงเรื่องขอกิจกรรมเสริมรายได้ให้กับเยาวชน เพราะช่วงที่ผ่านมาแม้จะมีกิจกรรมที่หลากหลายแต่สมาชิกกลุ่มกลับลดลง ด้วยเพราะผู้ปกครองบางคนมองว่าการมาร่วมทำกิจกรรมไม่ได้อะไรให้เด็กๆ ไปช่วยงานในไร่ดีกว่า ทำให้สมาชิกหลายคนต้องห่างหายไปจากกลุ่ม จึงอยากจะทำกิจกรรมประดิษฐ์ดอกไม้ โดยแม่ผู้ใหญ่สายชล ช่วยหาซื้อแบบตัวอย่างมาให้ดู จากนั้นพี่ศิงฟ้าเดินลัดเลาะป่าเข้าไปตามตอไม้ที่ตายแล้ว และมีรูปร่างแปลกตาจะได้นำมาล้าง ขัดทำความสะอาดก่อนลงมือตกแต่งให้สวยงาม กิจกรรมกำลังเริ่มดำเนินการแต่แล้วก็ต้องหยุดลงเมื่อแกนนำของกลุ่มถึงเวลาต้องออกไปเรียนต่อนอกชุมชน

พื้นพลัง เนินขามรักษัถิน

ช่วงปีพ.ศ. 2552 พี่แจ๊คซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่โครงการรักษ์ป่า 84 ตำบล ได้เข้ามาช่วยเหลืองานเยาวชนอีกครั้ง ด้วยการรวบรวมเด็กๆ ในโรงเรียนที่สนใจเรื่องการอนุรักษ์มาเข้าค่ายเยาวชนในเดือนมีนาคม 2553 โดยชักชวนแกนนำเยาวชนรุ่นกลุ่มเยาวชนต้นตอมาเป็นพี่เลี้ยงค่ายร่วมกัน ในค่ายครั้งนั้นเด็กๆ ช่วยกันตั้งชื่อค่ายว่า ค่ายเยาวชนเนินขามรักษัถิน นับเป็นการจัดค่ายเยาวชนเนินขามรักษัถิน ครั้งที่ 1 จึงได้แกนนำเยาวชนที่สนใจมาทำกิจกรรมกันต่อกว่า 10 คน โดยเด็กๆ ก็ตั้งชื่อรุ่นของตนเองว่า กลุ่มเยาวชนเนินขามรักษัถิน และมีโอกาสได้ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเยาวชนเครือข่ายรักษ์ป่า 84 ตำบล ค่ายเยาวชนเครือข่ายภาคกลาง การบันทึกเทปรายการต่างๆ เกี่ยวกับการวางแผนสำรวจป่า อบรมมัคคุเทศก์ การเก็บข้อมูลแผนที่เดินดิน จัดทำชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พลังงาน หมอพื้นบ้าน วัฒนธรรมทอผ้า การจัดการป่าชุมชน โดยมีพี่แจ๊คและพี่ศิงฟ้าเป็นพี่เลี้ยงพากลุ่มเยาวชนทำกิจกรรม แกนนำเยาวชนในรุ่นนี้หลายคนจึงได้มีโอกาสไปแลกเปลี่ยนกับเพื่อนต่างกลุ่มและเติมทักษะกระบวนการค่าย ในปีพ.ศ. 2554 แกน

นำกลุ่มจึงจัดกิจกรรมค่ายเยาวชนเนนขามรักษัณิณ ครั้งที่ 2 ให้กับน้องๆ รุ่นต่อไป ซึ่งจากการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ทำให้พวกเขาตระหนักถึงความสำคัญที่จะส่งไม้ต่อไปให้กับน้องๆ รุ่นต่อไป เพราะขณะนี้พวกเขาก็กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 กันแล้ว และไม่ยากให้กิจกรรมของกลุ่มเยาวชนต้องขาดช่วงไปเหมือนที่ผ่านมาอีก

ที่แฉัดจึงชวนน้องๆ มารวมความคิดเห็นหาแนวทางแก้ไข มีข้อเสนอให้มีการตั้งชุมนุมในโรงเรียน เพราะเด็กๆ จะได้มาเรียนรู้มากขึ้นและการทำกิจกรรมอยู่ในโรงเรียนเด็กๆ ก็ต้องมาร่วมอยู่แล้วเพราะเป็นชั่วโมงเรียน ถ้าใครสนใจหรือมีแววคอยตั้งออกมาทำกิจกรรมของกลุ่มกันต่อไปช่วงเสาร์-อาทิตย์ หรือปิดเทอม กลุ่มผู้ใหญ่คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนจึงเข้ามาสนับสนุนเพราะโดยปกติก็จะมีนักเรียนหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนอยู่แล้วจึงเข้าไปช่วยพูดคุยกับทางโรงเรียนให้ เด็กๆ ที่ผ่านค่ายจึงตั้งชุมนุมสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนขึ้นมาตอนนั้นจึงมีสมาชิกในชุมนุมกว่า 30 คน และเริ่มทำแปลงสมุนไพรในโรงเรียนเพื่อจะได้เรียนรู้สมุนไพรในบ้านและเข้าไปเรียนรู้กันต่อไป โดยมีน้องต๋าน แกนนำกลุ่มเยาวชนรุ่นต้นตอเป็นแกนนำของน้องๆ และมีพี่ยศ พี่แฉัด คอยเป็นที่เลี้ยงสนับสนุนการทำกิจกรรม กลุ่มเยาวชนเนนขามรักษัณิณจึงขยายงานสู่โรงเรียนเป็นอีกยุทธศาสตร์การทำงานที่เริ่มมองถึงการขยายสมาชิกของกลุ่ม ก่อนจะชักชวนกันออกมาเรียนรู้ป่าชุมชนของตนเองร่วมกับผู้ใหญ่ในการปฏิบัติจริงนอกห้องเรียน

ปัจจัยเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ

- ผู้ใหญ่ในชุมชนให้การสนับสนุน และได้รับการหนุนเสริมจากภายนอก
- มีพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษาและหนุนเสริมกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนอย่างใกล้ชิด
- มีแกนนำเยาวชนที่มีศักยภาพในการจัดกระบวนการค่ายจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง 2549. (ร่าง) แผนการจัดการป่าชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง หมู่ 10 ตำบลเนินขาม อำเภอนีนขาม จังหวัดชัยนาท. เอกสารอัดสำเนา.

แผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก. 2550. ป่าชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง ตำบลเนินขาม อำเภอนีนขาม จังหวัดชัยนาท. เอ็ม แอนด์ เอ็น พรินท์ติ้ง. กรุงเทพฯ.

เว็บไซต์เครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง www.khaorao.org

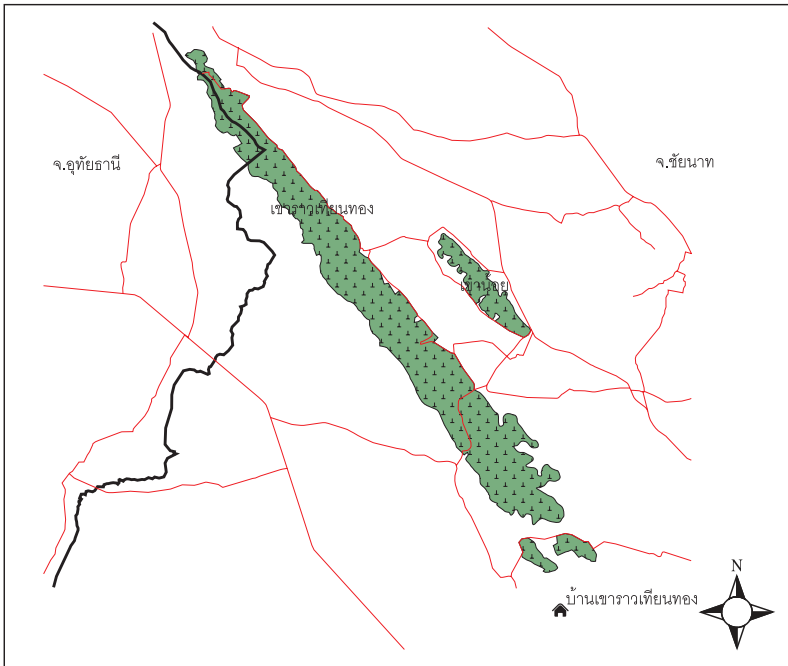
ชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง

หมู่ที่ 10 ต.เนินขาม อ.เนินขาม จ.ชัยนาท

แผนที่การวิเคราะห์ประโยชน์ที่ดิน
ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง ต.เนินขาม อ.เนินขาม จ.ชัยนาท

แผนที่แสดงที่ตั้งตำบลเนินขาม จังหวัดชัยนาท

—	แนวเขตจังหวัด	■	แหล่งน้ำ	🏠	หมู่บ้าน	■	พื้นที่ป่าอนุรักษ์
- - -	แนวเขตอำเภอ	—	ทางน้ำสายหลัก	■	ที่อยู่อาศัย	—	ถนนสายหลัก
- - - -	แนวเขตตำบล	—	ทางน้ำสายรอง	—	ถนนสายรอง		
- - - -	แนวเขตอุทยานแห่งชาติ						

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า-ประเทศไทย

ตู้ปณ. 1111

ที่ทำการไปรษณีย์เกษตรศาสตร์

กรุงเทพ 10903

โทร +66 (0)2 940 5700

โทรสาร +66 (0)2 561 4880

Email: thailand@recoftc.org

www.recoftc.org

Printed on recycled paper.